

שעור יז: הגדת ר' עקיבא והגדת רבן גמליאל

Session #17: The Haggadah of R. Akiva and the Haggadah of Rabban Gamliel

מקראות

(1) שמות יג, ח

וְהַגַּדְתָּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר בְּעִבּוֹר זֶה עָשָׂה ה' לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרָיִם:

(2) דברים ו, כג

וְאוֹתָנוּ הוֹצִיא מִמִּצְרַיִם לְמַעַן הִבִּיא אֹתָנוּ לְתֵת לָנוּ אֶת-הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם:

המשנה

(3) משנה כתב יד קאופמן פסחים י:ד-ז

ד. מְזַגּוּ לוֹ כּוֹס שְׁנֵי, וְכֵן הֵבֵן שׁוֹאֵל. אִם אֵין דַּעַת בְּבֶן, אָבִיו מְלַמְדוֹ:

מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות?

שֶׁבְּכָל הַלַּיְלוֹת אֵין אָנוּ מִטְבָּלִים אֶפְלוּ פַעַם אַחַת, הַלַּיְלָה הַזֶּה שְׁתֵּי פְעָמִים; שֶׁבְּכָל הַלַּיְלוֹת אָנוּ אוֹכְלִין חֶמֶץ וּמִצָּה, הַלַּיְלָה הַזֶּה כָּלוּ מִצָּה; שֶׁבְּכָל הַלַּיְלוֹת אָנוּ אוֹכְלִים בְּשָׂר צְלִי שְׁלוּק וּמִבְּשָׁל, הַלַּיְלָה הַזֶּה כָּלוּ צְלִי.

לפי דעתו של רבן גמליאל.

מתחיל בגנות ומסיים בשבח, ודורש מארמי אבד אבי, עד שהוא גומר כל הפרשה.

ה. רבן גמליאל אומר: כל שלא אמר שלושה דברים אלו בפסח, לא יצא ידי חובתו: פסח, מצה ומרורים.

פסח, על שם שפסח המקום על בתי אבותינו במצרים.

מרורים, על שם שמררו המצריים את חיי אבותינו במצרים.

מצה, על שם שנגאלה.

לפיכך אנו חייבים להודות, להלל, לשבח, לפאר, לרומם, לגדל למי שעשה לנו ולאבותינו את כל הנסים האלו, והוציאנו מעבדות לחרות, ונאמר לפניו הללויה.

ו. עד איכן הוא אומר? בית שמי אומרים: עד "אם הבנים שמחה", ובית הלל, עד "חלמיש למענינו מים". וחותם בגאולה.

ז. רבי טרפון אומר: אשר גאלנו וגאל את אבותינו ממצרים, והגיענו הלילה הזה, ואינו חותם.

רבי עקיבא אומר: פן יי אלהינו ואלהי אבותינו, יגיענו לרגלים הבאים לקראתנו לשלום, שמחים בבנינו עולם, לאכל מן הפסחים ומן הזבחים אשר יגיע דמם על קיר מזבחה לרצונו, ונודה לך על גאלתנו. ברוך אתה יי, גאל ישראל.

תוספתא

(3) תוספתא מסכת פסחים (ליברמן) פרק י הלכה יא-יג

יא. אין מפטירין אחר הפסח אפיקומון. כגון אגוזין, תמרים, וקליות.

חייב אדם לעסק בהלכות הפסח כל הלילה, אפלו בינו לבין בנו, אפלו בינו לבין עצמו, אפלו בינו לבין תלמידו

יב. מעשה ברבן גמליאל וזקנים, שהיו מסבין בבית ביתוס בן זוגין בלוד, והיו עסוקין בהלכות הפסח כל הלילה, עד קרות הגבר. הגביהו מלפניהן ונערו, והלכו להן לבית המדרש

יג. אי זו היא ברכת הפסח? ברוך... אשר קדשנו במצוותיו, וצונו לוכל הפסח

אי זו היא ברכת הזבח? ברוך... אשר קדשנו במצוותיו, וצונו לוכל הזבח

(4) משנה כתב יד קאופמן עדיות ג:יב-יג

אמר רבן גמליאל... אף הוא אמר שלשה דברים להקל... ועושים גדי מקלס בלילי פסחים. וחכמים אוסרין.

(5) תוספתא ביצה ב:טו

אי זהו גדי מקלס? כלו צלי, ראשו, כרעיו וקרבו. בשל ממנו כל שהו, שלק ממנו כל שהו, אין זה גדי מקלס. עושים גדי מקלס ביום טוב הראשון שלחג, וביום טוב האחרון שלפסח. עגל מקלס ביום טוב הראשון שלפסח, אבל לא גדי מקלס. אמר רבי יוסה: תודוס איש רומי הנהיג את בני רומי לקח טלאים בלילי פסחים, ועושים אותן מקלסין. אמרו לו: אף הוא קרוב להאכיל קדשים בחוץ, מפני שקורין אותן פסחין.

הגדה של פסח

(6) הגדה של פסח

עבדים היינו לפרעה במצרים ויוציאנו ה' אלהינו משם ביד חזקה ובזרוע נטויה, ואילו לא הוציא הקדוש ברוך הוא את אבותינו ממצרים עדיין אנו ובנינו ובני בנינו משועבדים היינו לפרעה במצרים, ואפילו כולנו חכמים כולנו נבונים כולנו זקנים כולנו יודעים את התורה מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים, וכל המאריך ביציאת מצרים הרי זה משובח.

מעשה ברבי אליעזר ורבי יהושע ורבי אלעזר בן עזריה **ורבי עקיבה** ורבי טרפון

שהיו מסובין בבני ברק והיו **מספרין ביציאת מצרים כל אותו הלילה** עד שבאו

תלמידיהם ואמרו להם רבותינו הגיע זמן קרית שמע של שחרית.

אמר להם רבי אלעזר בן עזריה הרי אני כבן שבעים שנה ולא זכיתי שתאמר

יציאת מצרים בלילות עד שדרשה בן זומא, שנאמר למען תזכור את יום צאתך מארץ

מצרים כל ימי חיך, ימי חיך הימים, כל ימי חיך הלילות, **וחכמים אומרים ימי חיך**

העולם הזה, כל ימי חיך להביא את ימות המשיח.

ברוך המקום שנתן תורה לישראל עמו, ברוך הוא, כנגד ארבעה בנים דברה תורה...

מתחלה עובדי עבודה זרה היו אבותינו ועכשיו קרבנו המקום ברוך הוא לעבודתו, שנאמר ויאמר יהושע אל כל העם כה

אמר ה' אלהי ישראל בעבר הנהר ישבו אבותיכם מעולם תרח אבי אברהם ואבי נחור ויעבדו אלהים אחרים, ואקח את אביכם את אברהם מעבר הנהר ואולך

אותו בכל ארץ כנען וארבה את זרעו ואתן לו את יצחק ואתן ליצחק את יעקב ואת עשו ואתן לעשו את הר שעייר לרשת אותו ויעקב ובניו ירדו מצרים.

ברוך שומר הבטחתו לישראל עמו, ברוך הוא, שהקדוש ברוך הוא **חישב מחשב** את הקץ לעשות כמו שאמר

לאברהם אבינו בין הבתרים, שנאמר ויאמר לאברהם ידוע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה וגם את הגוי

אשר יעבדו דן אנכי ואחרי כן יצאו ברכוש גדול.

היא שעמדה לאבותינו ולנו, שלא אחד בלבד עמד עלינו **אלא בכל דור ודור עומדים עלינו לכלותנו** והקדוש ברוך

הוא מצילנו מידם.

צא ולמד **מה בקש לבן הארמי הרומאי? לעשות ליעקב אבינו**, שפרעה הרשע לא גזר אלא על הזכרים ולבן בקש לעקור את הכל, שנאמר **ארמי אובד אבי וירד מצרימה ויגר שם במתי מעט ויהי שם לגוי גדול עצום ורב**.

וירד מצרימה אנוס על פי הדיבור

ויגר שם מלמד שלא ירד להשתקע אלא לגור שם שנאמר ויאמרו אל פרעה לגור בארץ באנו כי אין מרעה לציאן אשר לעבדיך כי כבוד הרעב בארץ כנען ועתה ישבו נא עבדיך בארץ גשן.

במתי מעט, כמו שנאמר בשבעים נפש ירדו אבותיך מצרימה ועתה שמך ה' אלהיך ככוכבי השמים לרוב. ויהי שם לגוי, מלמד שהיו ישראל מצויינין שם,

גדול ועצום כמו שנאמר ובני ישראל פרו וישרצו וירבו ויעצמו בממדד מאד ותמלא הארץ אותם.

ורב, כמו שנאמר רבבה כעמח השדה נתתיך ותרבי ותגדלי ותבאי בעדי עדיים שדים נכונו ושערך צמח ואת ערום ועריה.

וירעו אותנו המצרים ויענונו ויתנו עלינו עבודה קשה

וירעו אותנו המצרים כמו שנאמר הבה נתחכמה לו פן ירבה והיה כי תקראנה מלחמה ונוסף גם הוא על שונאינו ונלחם בנו ועלה מן הארץ .

ויענונו, כמו שנאמר וישימו עליו שדי מסים למען ענותו בסבלותם ויבן עדי מסכנות לפרעה את פיתוס ואת רעמסס.

ויתנו עלינו עבודה קשה, כמו שנאמר ויעבידו מצרים את בני ישראל בפרך.

ונצעק אל ה' אלהי אבותינו וישמע ה' את קולנו וירא את עניינו ואת עמלינו ואת לחצינו

ונצעק אל ה' אלהי אבותינו כמו שנאמר ויהי בימים הרבים ההם וימת מלך מצרים ויאנחו בני ישראל מן העבודה ויעקו ותעל שועתם אל האלהים מן העבודה.

וישמע ה' את קולנו, כמו שנאמר וישמע אלהים את נאקתם ויזכור אלהים את בריתו את אברהם את יצחק ואת יעקב.

וירא את עניינו, זו פרישות דרך ארץ, כמו שנאמר וירא אלהים את בני ישראל וידע אלהים.

ואת עמלינו, אלו הבנים, כמו שנאמר כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו וכל הבת תחיון

ואת לחצינו, זה הדוחק כמו שנאמר וגם ראיתי את הלחץ אשר מצרים לוחצים אותם.

ויוציאנו ה' ממצרים ביד חזקה ובזרע נטויה ובמרא גדול ובאתות ובמפתים

ויוציאנו ה' ממצרים, לא על ידי מלאך לא על ידי שרף ולא על ידי שליח אלא הקדוש ברוך הוא בכבודו ובעצמו, שנאמר ועברתי בארץ מצרים

בלילה הזה והכיתי כל בכור בארץ מצרים מאדם ועד בהמה ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים אני ה' ועברתי בארץ מצרים - אני ולא מלאך -

והכיתי כל בכור בארץ מצרים - אני ולא שרף - ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים - אני ולא השליח - אני ה' - אני הוא ולא אחר

ביד חזקה, זה הדבר, כמו שנאמר הנה יד ה' הויה במקנך אשר בשדה בסוסים בחמורים בגמלים בבקר ובצאן דבר כבוד מאד.

ובזרוע נטויה, זו החרב כמו שנאמר וחרבו שלופה בידו נטויה על ירושלים.

ובמורא גדול, זו גלוי שכינה, כמו שנאמר או הנסה אלהים לבא לקחת לו גוי מקרב גוי במסות באותות ובמפתים ובמלחמה וביד חזקה ובזרוע נטויה

ובמוראים גדולים ככל אשר עשה לכם ה' אלהיכם במצרים לעיניך.

ובאותות, זה המטה, כמו שנאמר ואת המטה הזה תקח בידך אשר תעשה בו את האותות.

ובמפתים, זה הדם, כמו שנאמר ונתתי מופתים בשמים ובארץ, דם ואש ותמרות עשן.

דבר אחר, ביד חזקה שתים, ובזרוע נטויה שתים, ובמורא גדול שתים, ובאותות שתים, ובמפתים שתים, אלו עשר מכות שהביא הקדוש ברוך הוא

על המצרים במצרים, ואלו הן: דם צפרדע כנים ערוב דבר שחין ברד ארבה חשך מכת בכורות, רבי יהודה היה נותן בהם סימן דצ"ך עד"ש באח"ב.

ר' יוסי הגלילי אומר: מנין אתה אומר שלקו המצריך במצרים עשר מכות ועל הים לקו חמשים מכות. במצרים מא הוא אומר ויאמרו החרטומים אל פרעה אצבע אלהים היא ועל הים מה הוא אומר וירא ישראל את הים הגדולה אשר עשה ה' במצרים ויראו העם את ה' ויאמינו בה' ובמשה עבדו. כמה לקו באצבע - עשר מכות. אמור מעתה במצרים לקו עשר מכות ועל הים לקו חמשים מכות.

ר' אליעזר אומר: מנין אתה אומר שכל מכה ומכה שהביא הקדוש ברוך הוא על המצרים במצרים היתה של ארבע מכות שנאמר ישלח בס חרון אפו עברה וזעם וצרה משלחת מלאכי רעים עברה - אחת, זעם - שתיים, וצרה - שלש, משלחת מלאכי רעים - ארבע, אמור מעתה במצרים לקו ארבעים מכות ועל הים לקו מאתיים מכות.

ר' עקיבא אומר: מנין אתה אומר שכל מכה ומכה שהביא הקדוש ברוך הוא על המצרים במצרים היתה של חמש מכות שנאמר ישלח בס חרון אפו עברה וזעם וצרה משלחת מלאכי רעים חרון אפו - אחת, עברה - שתיים, זעם - שלש, וצרה - ארבע, משלחת מלאכי רעים - חמש, אמור מעתה במצרים לקו חמשים מכות ועל הים לקו חמשים ומאתים מכות.

כמה מעלות טובות למקום עלינו. אלו הוציאנו ממצרים ולא עשה בהם שפטים דינו. אלו עשה בהם שפטים ולא עשה באלהיהם דינו. אלו עשה באלהיהם ולא הרג את בכוריהם דינו. אלו הרג את בכוריהם ולא נתן לנו את ממונם דינו. אלו נתן לנו את ממונם ולא קרע לנו את הים דינו. אלו קרע לנו את הים ולא העבירנו בתוכו בחרבה דינו. אלו העבירנו בתוכו בחרבה ולא שקע צרינו בתוכו דינו. אלו שקע צרינו בתוכו ולא ספק צרכינו במדבר ארבעים שנה דינו. אלו ספק צרכינו במדבר ארבעים שנה ולא האכילנו את המן דינו. אלו האכילנו את המן ולא נתן לנו את השבת דינו. אלו נתן לנו את השבת ולא קרבנו לפני הר סיני דינו. אלו קרבנו לפני הר סיני ולא נתן לנו את התורה דינו. אלו נתן לנו את התורה ולא הכניסנו לארץ ישראל דינו. אלו הכניסנו לארץ ישראל ולא בנה לנו את בית הבחירה דינו.

על אחת כמה וכמה טובה כפולה ומכופלת למקום עלינו. שהוציאנו ממצרים ועשה בהם שפטים ועשה באלהיהם והרג את בכוריהם ונתן לנו את ממונם וקרע לנו את הים והעבירנו בתוכו בחרבה ושקע צרינו בתוכו וספק צרכינו במדבר ארבעים שנה והאכילנו את המן ונתן לנו את השבת וקרבנו לפני הר סיני ונתן לנו את התורה והכניסנו לארץ ישראל ובנה לנו את בית הבחירה לכפר על כל עוונותינו.

רבן גמליאל אומר כל שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו, פסח, מצה, ומרור.

פסח זה שאנו אוכלים שהיו אבותינו אוכלין בזמן שבית המקדש קיים על שום מה, על שום שפסח המקום על בתי אבותינו במצרים, שנאמר ואמרם זבח פסח הוא לה' אשר פסח על בתי בני ישראל במצרים בנגפו את מצרים ואת בתינו הציל ויקד העם וישתחוו.

מצה זו שאנו אוכלין על שום מה, על שום שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ עד שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא וגאלם מיד, שנאמר ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים עוגות מצות כי לא חמץ כי גורשו ממצרים ולא יכלו להתמחמה וגם צדה לא עשו להם.

מרור זה שאנו אוכלים על שום מה, על שום שמררו המצרים את חיי אבותינו במצרים, שנאמר וימררו את חייהם בעבודה קשה בחומר ובלבנים ובכל עבודה בשדה את כל עבודתם אשר עבדו בהם בפרך.

בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים, שנאמר והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי

בצאתי ממצרים. לא את אבותינו בלבד גאל הקדוש ברוך הוא אלא אף אותנו גאל עמהם, שנאמר ואותנו הוציא משם למען

הביא אותנו לתת לנו את הארץ אשר נשבע לאבותינו.

לפיכך אנחנו חייבים להודות להלל לשבח לפאר לרומם ולהדר לברך ולקלס למי שעשה לאבותינו ולנו את כל הנסים האלו הוציאנו מעבודת לחירות מיגון לשמחה, ומאבל ליום טוב ומאפלה לאור גדול ומשעבוד לגאולה

ונאמר לפניו שירה חדשה הללויה.

הללויה הללו עבדי ה' הללו את שם ה' יהי שם ה' מברך מעתה ועד עולם ממזרח שמש עד מבוא מהלל שם

ה' רם על כל גוים ה' על השמים כבודו מי כה' אלהינו המגביהי לשבת המשפילי לראות בשמים ובארץ מקימי

מעפר דל מאשפת ידים אביון להושיבי עם נדיבים עם נדיבי עמו מושיבי עקדת הבית אם הבנים שמחה הללויה

בצאת ישראל ממצרים בית יעקב מעם לעז היתה יהודה לקדשו ישראל ממשלותיו הים ראה וינס הירדן יסב

לאחור ההרים רקדו כאילים גבעות כבני צאן מה לך הים כי תנוס הירדן תסב לאחור ההרים תרקדו כאילים

גבעות כבני צאן מלפני ארון חולי ארץ מלפני אלוה יעקב ההפכי הצור אגם מים חלמיש למעינו מים

ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר גאלנו וגאל את אבותינו ממצרים והגיענו הלילה הזה לאכול בו (פסח?)

מצה ומרור כן ה' אלהינו ואלהי אבותינו יגיענו למועדים ולרגלים אחרים הבאים לקראתנו לשלום שמחים בבנין

עירך וששים בעבודתך ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים שיגיע דמם על קיר מזבחך לרצון ונורה לך שיר חדש

על גאולתנו ועל פדות נפשנו, ברוך אתה ה' גאל ישראל.

(7) פסיקתא זוטרותא (לקח טוב) דברים פרשת תבא

ויהי שם לגוי. מלמד שהיו ישראל מצויינים שם. פירוש שהיו נכתבין בפלטין של יוסף להטריפם לחם לפי הטף שנאמר ויכלכל יוסף את אחיו ואת כל בית אביו וגו' וכיון שהתחילו להיות פרים ורבים במאד מאד פסקו מהם המזונות

והתחילו להתחכם בהם שנאמר ובני ישראל פרו וישרצו וירבו ויעצמו במאד מאד. דבר אחר ויהי שם לגוי. מלמד שהיו ישראל מצויינים שם. שהיה מלבושם ומאכלם ולשונם משונים מן המצריים. מסומנין היו וידועין שהם גוי לבדם חלוק

מן המצריים:

(8) תלמוד ירושלמי (וילנא) מסכת תענית פרק א

אמר רבי חנינה בריה דרבי אבהו בספרו של רבי מאיר מצאו כתוב משא דומה **משא רומי**